Gönderim Tarihi: 13.10.2016

Kabul Tarihi: 13.10.2016

TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL MATERYAL KULLANIM DÜZEYLERİ¹

History Teachers' Level of Visual Material Use

Hasan ASLAN

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü
hasanaslan_25@hotmail.com

İbrahim TURAN

Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilimler Öğretmenliği ABD
ibrahim.turan@istanbul.edu.tr

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu çalışmanın amacı, tarih öğretmenlerinin derslerinde görsel materyal kullanma düzeylerini ortaya koymaktır. Araştırmanın katılımcıları Erzurum ili, Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan toplam 19 tarih öğretmenidir. Araştırma nitel bir yaklaşım ile ve tarama modeliyle yürütülmüştür. Veriler, araştırmacı tarafından daha önceden oluşturulan ölçütlere göre hazırlanan yapılandırılmış gözlem formu ile toplanmıştır. Yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görsel materyalleri seçerken belirlenen ölçütlere uydukları ancak bu görselleri sınıf ortamında kullanırken belirlenen ölçütlere ise çok az uydukları görülmüştür. Yapılan değerlendirmelere göre, araştırmada yer alan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun, görsel materyalleri etkin kullanım düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Öğretmeni, Görsel Materyal, Görsel Seçme Becerisi, Görsel Kullanma Becerisi.

Abstract: The purpose of this study is to reveal the level of visual material used in history courses. The participants of the study were 19 history teachers serving in Erzurum, Palandöken and Yakutiye central districts. The study was carried out with a qualitative approach. Required data were collected by structured observation form prepared according to previously

¹ Bu araştırma Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda (2015) tamamlanan " Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanma Durumları ve Bunun Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Becerilerine Yansıması" isimli doktora tez çalışmasından çıkarılmıştır.

established criteria by the researcher. The data obtained by structured observation form was analyzed using descriptive analysis methods. The analysis show that the majority of participating history teachers comply with the criteria set out in selecting visual materials, but they fit very little with the criteria of effective use of visual materials in the classroom. According to study majority of participating teachers demonstrated a low level of effective use of visual materials in history classroom.

Keywords: History Teacher, Visual Material, Visual Material Selecting Skill, Visual Material Usage Skill

GİRİŞ

Tarih derslerinin geleneksel yöntemlerle işlenmesinden dolayı öğrencilere sıkıcı ve itici geldiği bilinmektedir. Bu derslerin insanlara sıkıcı ve itici gelmesinin sebepleri arasında; dersin soyut olarak işlenmesi, öğretmenlerin derslerde genelde sözlü ifadeler kullanarak ders işlemleri ve bunun akabinde de tarihin sürekli olarak ezberleneceği mantığının oluşması yer almaktadır². Tarih derslerinde bu mantığın oluşmasından dolayı özellikle küçük yaştaki öğrenciler geçmiş dönemlerde meydana gelen olayları anlamlandırmada ve yorumlamada bir takım problemler yaşamaktadırlar³. Bu problemlerin yaşanmasında öğretmen merkezli derslerin işlenmesi, öğrencilerin dinleyici konumunda olmaları ve öğretimin ezbere dayalı yürütülmesinin etkili olduğu söylenebilir⁴.

Tarih dersi gibi sözlü anlatımın yüksek oranda olduğu derslerde öğrencileri derse güdülemek, dersi canlı tutmak ve anlatılanların daha kolay anlaşılmasını sağlamak için derslerde birden çok duyu organına hitap eden eğitim araçlarını kullanmanın gerekliliği gün geçtikçe artmaktadır⁵. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda ileri düzeyde kullanılmaya başlanan görsel unsurlar, tarih eğitimi alanında da öğrencilerin ilgilerini çekmek için kullanılmalıdır⁶.

² ŞİMŞEK, A. 2003: "Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı", G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, s. 143- 157, Kırşehir.

³ DEMİRCİOĞLU, İ. 2012: Tarih Öğretimi, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı (birinci baskı), s. 1-12, Ankara.

⁴ BALKAYA, A. 2002: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

⁵ DEMİRCİOĞLU, İ. 2007: "Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi", Bilig Sosyal Bilimler Türk Dünyası Dergisi, Sayı:42, s. 77-93.

⁶ BAL, M. S.-YİĞİTTİR, S. 2012: "Okul Duvarlarındaki Görsellerin Tarih Öğretimi Açısından İncelenmesi", Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (3), s. 999-1016.

Tarih derslerinde kullanılan materyaller dersin amacına ve öğrencilerin özelliklerine uygun olarak seçilip kullanılmalıdır⁷. Seçilen materyaller temelde iki görevi yerine getirmeyi amaçlamaktadırlar. Bunlardan ilki öğretme ortamında öğretmeni destekleme ikincisi ise öğrencilerin öğrenmeyi gerçekleştirmelerine katkıda bulunmaktır⁸.

Öğretmenlerin sınıf ortamında birincil kaynakları ve bunlar arasında görsel kaynakları kullanarak ders işlemleri öğrencilerin derslerde daha aktif rol almaları ve tarihçilik becerileri geliştirmelerini sağlayabilir. Çünkü fotoğraf, harita, ses kaydı ve diğer bütün görsel dokümanların kullanımında öğrencilere yöneltilecek olan “ne gördün?” ve “ne duydun?” gibi sorularla gözlem yapmaları sağlanabildiği gibi aynı zamanda öğrencilerin sınıf ortamında cesaretlendirilmeleri sağlanabilir ve öğrenciler daha aktif, sorgulayıcı ve araştırmacı konumuna getirilebilir⁹. Böylece öğretmenler öğrenciye doğrudan cevabı vermek yerine onu çeşitli sorular ile yönlendirerek, onun kendi düşünce ve yorumlarından yola çıkarak sonuca ulaşmasına yardımcı olmaya çalışmalıdır¹⁰. Doğan’a¹¹ göre kaynak merkezli öğretim, “Öğrencilerin yazılı tarihe elleriyle dokunmalarını sağlar. Tarihî kaynakların yorumlanması, güncel kaynakların analizi ve değerlendirilmesine katkı sağlar. Birinci elden kaynakları kullanmak yoluyla öğrenciler, bir bakış açısı ve ön yargının bir kanıtı nasıl etkileyeceğini bilerek öğrenme süreçlerini gerçekleştirirler”.

Görsel kaynaklar insanların beş duyu organından biri olan görme duyu organına hitap eden materyallerdir¹². Tarihin kaynak olarak kullandığı görsel materyaller arasında: resimler, fotoğraflar, haritalar, planlar, taslaklar, krokiler, pullar, afişler, ilanlar, reklamlar, tablolar, gravürler, minyatürler,

⁷ PAYKOÇ, F. 1991: **Tarih Öğretimi**, ETAM A.Ş. Web-Ofset: Eskişehir.

⁸ SAMANCI, O. 2004: “**Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**”, Aydın Matbaası: Erzurum.

⁹ “**Using Primary Sources in the Classroom**, http://teachingprimarysources,illinoisstate.edu/MCTPS/PD_Guide/Section_4.pdf, adresinden 16 Nisan 2012’de alınmıştır.

¹⁰ BYRNE, J. t.y.: “**How can sources help us to teach history?**” <http://www.htai.ie/docs/pdf/How%20can%20sources%20help%20us%20to%20teach%20history%20.pdf> adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.

¹¹ DOĞAN, Y. 2007: **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihî Yazılı Kanıtların Kullanımı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

¹² ÇELİK, L. 2012: **Öğretim Malzemelerinin Hazırlanması ve Seçimi**, (Ed. Özcan DEMİREL, Eralp ALTUN). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**, 7. Baskı, Pegem Yayıncılık: Ankara, s. 27-66.

posterler vb. sayılabilir¹³.

Tarih öğretiminde kullanılan görsel kaynaklar, insanların geçmişini doğru algılayabilmeleri bakımından büyük bir öneme sahiptir¹⁴. 20. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanmaya başlayan görsellik, birçok bilimsel araştırmada olduğu gibi tarihi çalışmaların da olmazsa olmazı haline gelmiştir. Toplum yaşamında da sözden çok görsel materyallerin daha çok önem kazanması, tarihi çalışmalar yapan araştırmacıların da bu tür materyalleri kullanmalarını gerekli kılmıştır. Çünkü kullanılan görsel materyaller tarihi bilgilerin ortaya çıkarılmasında ve aktarılmasında önemli birer araçlardır¹⁵. Bir tarihçi olarak bilimde görselleri kullanan Barbara Maria Stafford (1991)'da, "dünya ile ilgili bilimsel bilgilerin yapısının gün geçtikçe, yazılı belgeler yerine görsellere dayandığını" savunmaktadır¹⁶.

Tarih derslerinde kullanılan görsel kaynakların faydalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Tarih derslerinde kullanılan görsel kaynaklar, tarih konularının anlaşılmasını ve canlandırılmasını¹⁷, soyut kavramların görselleştirilerek somutlaştırılmalarını sağlar¹⁸.
- Tarihi araştırmalarda kullanılan görseller geçmiş dönemlerde yaşamış olan kültürlerin yazıya aktarılamamış yaşantıları hakkında bizlere bilgi verdikleri gibi yazılı metinlerin eksikliklerini tamamlarlar ve yazılı

¹³ PAYKOÇ, F. 1991; KÜTÜKOĞLU, M. 1998: **Tarih Araştırmalarında Usul** 6.baskı, Kubbealtı Neşriyatı: İstanbul; ACUN, F. 2011a: **Tarihin Kaynakları**, (Ed. Ahmet ŞİMŞEK), **Tarih Nasıl Yazılır?** Tarihçi Kitapevi: İstanbul, s. 119-149; BAYRAM, S. 2006: **İlköğretimde Materyal Kullanımı**, Morpa Kültür Yayınları: İstanbul; AKBABA, B. 2009: **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı**, (Ed. Mustafa SAFRAN), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, 1. Baskı, Pegem Yayıncılık: Ankara, s. 283-319; ŞİMŞEK, A. 2012: **Görsel Tarih Materyalleri**, (Ed. İsmail H. DEMİRCİOĞLU ve İbrahim TURAN). **Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**. 1. Baskı, Pegem Yayıncılık: Ankara, s. 135-161.

¹⁴ SMIRNOVA, E. I.-ROMANOV, P. 2010: "**Visual Sources in Teaching History and Gender in Social Work**", http://www.hse.ru/data/2010/03/06/1231505380/SocialWork_Iarskaia_Smirnova_Romanov.pdf, 59-86, adresinden 18 Mart 2012'de alınmıştır.

¹⁵ ACUN, F. 2011b: **Görselden Tarih Yazmak, Türkiye'de Tarih Yazımı** (Ed. Vahdettin ENGİN & Ahmet ŞİMŞEK), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s. 421-434.

¹⁶ ROSE, G. 2001: "**Visual Methodologies**", SAGE Publications: California.

¹⁷ BAYMUR, F. 1945: **Tarih Öğretimi**, 2. Baskı, Maarif Matbaası: Ankara.

¹⁸ ÖZMEN, H. 2005: 71-98; UŞUN, S. 2012: 70.

metinlerde gözden kaçabilecek, sözcüklere dökülmemiş olan şeylere de tanıklık ederler¹⁹.

- Tarih öğretiminde görsellerin kullanımı öğrencilerin görsel hafızalarını geliştirir, onların tarihi olayları zihinlerinde tasarlamlarına olanak sağlar ve unutmalarını güçleştirir²⁰.

- Birden çok duyu organının öğrenme ortamına katılmasını sağlayarak çoklu öğrenme ortamı sağlarlar. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre öğrenme ortamının oluşmasına yardımcı olurlar. Öğretim ortamlarında bilgilerin görsel materyaller kullanılarak sunulması öğrencilerin dikkatlerini çekeceğinden dolayı daha iyi motive olmalarını sağlar²¹.

- Görsel materyal kullanılarak sözel ve görsel olarak sunumları yapılan konuların hatırlanması daha kolay olur²².

- Sayfalarca sözel ifadeler kullanılarak anlatılacak olan bir olay, görsel bir sunumla daha kısa sürede anlatılacağından dolayı zamandan tasarruf sağlarlar²³.

- Doğal ortamında gözlem yapılması riskli olan durumlarda, görsel materyaller sınıf ortamında güvenli gözlem yapma imkânı sağlarlar²⁴.

- Aynı konu farklı sınıf ortamlarında anlatılırken konu içeriğindeki önemli noktalar ve örnekler atlanmadan içeriğin tutarlı bir şekilde sunulmasını sağlarlar. Aynı materyaller ve araç gereçler tekrar tekrar kullanılabilirler²⁵.

¹⁹ BURKE, P. 2003: **Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları**, (Çev. Zeynep YELÇE), Kitap Yayınevi: İstanbul.

²⁰ ATA, B. 2002: **Müzelerde ve Tarihi Mekânlarda Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin Müze Eğitimine İlişkin Görüşleri**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

²¹ ÖZMEN, H. 2005: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme, Öğretim Araç Gereçlerinin Teorik Temelleri**, (Ed. Nevzat YİĞİT.), Derya Kitabevi: Trabzon, s. 71-98."

²² ÖZMEN, H. 2005: 71-98; UŞUN, S. 2012: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**, 2. Baskı, Nobel Yayınları: Ankara s. 70.

²³ ÖZMEN, H. 2005: 71-98; UŞUN, S. 2012; GÖZÜTOK, D. 2000: **Öğretmenliği Geliştiriyorum**, Siyasal Kitabevi: Ankara.

²⁴ ÖZMEN, H. 2005: 71-98; UŞUN, S. 2012: 70.

²⁵ ÖZMEN, H. 2005: 71-98; YALIN, İ. H. (2012). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, 25. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.

- Geleneksel yolla anlatım yapılırken sınıf ortamında oluşan tekdüzeliği gidererek öğretimi canlı ve açık hale getirirler²⁶.

- Değişik öğretim tekniklerinin kullanılmasını sağlayacağından dolayı öğretimi zenginleştirirler²⁷.

Tarih öğretmenlerinin doğru görsel seçme becerileri ve görselleri doğru kullanma becerileri konusunda bir durum tespiti yapmayı amaçlayan bu araştırmanın bu alanda yaşanan sorunların giderilmesi yönünde öneriler geliştirme açısından önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel bir yaklaşım ile ve tarama modeliyle yürütülmüş. Tarama modelleri, "geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır"²⁸. Burada önemli olan var olanı değiştirmeden olabildiğince doğal ortamı içerisinde gözlemleyebilmektir. Bu amaçla araştırma için gerekli verilen yapılandırılmış katılımlı gözlem yöntemi ile elde edilmiştir. Bireyler kendilerine yöneltilen sorulara ideal veya beklenen cevaplar verme eğiliminde oldukları için sosyal bilimlerde birey davranışları ile ilgili yansız veri elde etmek hayli güçtür. Katılımlı gözlem yöntemi bireyleri doğal ortamlarında inceleme fırsatı sunduğundan daha yansız veri toplama olanağı sunmaktadır²⁹.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan 19 lise tarih öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar kolay ulaşılabilir örneklem yolu ile seçilmiştir. Araştırmada yer alan öğretmenlerin isimleri, görev yaptıkları okullar etik kurallar gereği çalışma içerisinde yer almamıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu araştırma ile Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan lise tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinde görsel kullanım durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bu aşamasında veri toplama aracı olarak "Yapılandırılmış Gözlem Formu"

²⁶ UŞUN, S. 2012; KÜÇÜKAHMET, L. 2002: **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**, 13. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.

²⁷ KÜÇÜKAHMET, L. 2002.

²⁸ KARASAR, N. 2010: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 21. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara. s. 77.

²⁹ KARASAR, N. 2010, s. 165.

kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan yapılandırılmış gözlem formu, ilgili literatür³⁰ taranarak eğitimcilere uygun görsel materyalleri seçebilme ve seçilen görsel materyalleri öğretme-öğrenme durumlarında etkili bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli olan ilkelerin listesi yapılmıştır. Bu listeden hareketle taslak gözlem formu oluşturulmuştur. Yapılan pilot uygulamadan sonra, formdaki göze çarpan eksiklikler giderilmiş ve form, tarih eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi anabilim dallarından 2’şer olmak üzere alan uzmanı olan toplam 4 öğretim üyesine kontrol ettirilmiştir. Uzman öğretim üyelerinin görüşleri doğrultusunda gerekli olan düzenlemeler de yapılarak gözlem formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmada kullanılan gözlem formu iki boyuttan oluşmaktadır: Görsel seçimi ve görsel kullanımı. Gözlem formunun ilk boyutu olan görsel seçiminde öğretmenlerin; *“Konuya uygun ve doğru görsel seçme, konuyla ilgili birden fazla görsel seçme, farklı formatta görseller seçme, kullanılan görselleri öğrencilerin seviyesine uygun seçme, kullanılan görselleri renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat ederek seçme”* gibi ölçütlere ne düzeyde uydukları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Gözlem formunun ikinci boyutu olan görsel kullanımında ise öğretmenlerin; *“Görsellerin künyesini açıklama, görselleri kullanırken rahat davranma, öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltme, öğrencilerin kullanılan görsel materyal ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin verme, öğrencilere görseller üzerinde tartışma yapma ortamı sağlama, görsel materyallerin okunması sırasında değişik fikirlere hoşgörü ile yaklaşma, görsellerde verilmek istenen mesajı açıklama, görsellerde yer alan simge (sembol, renk, boyut vs.)’leri açıklama, aynı konu ile ilgili farklı yorumlar içeren görseller verip karşılaştırma yapma, görselleri farklı görüşleri ortaya çıkarmak için kullanma, görselleri arka plan olarak kullanmama”* gibi ölçütlere ne düzeyde uydukları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma için Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan lise tarih öğretmenleri belirlenerek kendileriyle görüşülmüş, derslerinin gözlemlenmesine izin verip vermeyecekleri sorulmuş ve gönüllülük esasına göre araştırmaya katılan öğretmenlerin derslerinde gözlem yapılabilmesi için gün ve saatler belirlenmiştir. Her

³⁰ SÖNMEZ, V. 2001; FER, S.2011; DEMİREL, Ö., SEFEROĞLU, S.S., YAĞCI, E. 2004; MEYDAN, A.-AKDAĞ, H. 2011; ŞAHİN YANPAR, T.-YILDIRIM, S. 2003; MAURICE, P.-MOFFATT, PH. D.1957.

öğretmen için ayrı ayrı 2'şer saat gözlem yapılmış toplamda 19 öğretmen ile 38 saatlik bir gözlem çalışması yürütülmüştür.

Erzurum ili Merkez ilçelerinde görev yapan 19 lise tarih öğretmeni ile “Yapılandırılmış Gözlem Formu” kullanılarak gerçekleştirilen gözlemlerin değerlendirilmesi sonucunda araştırmaya katılan öğretmenlerin görsel kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın bu aşamasında, öğretmenlerin görsel kullanım durumlarını belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından daha önceden hazırlanmış olan yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen veriler betimsel analiz yolu ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde esas olarak yapılan işlem “elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenleneceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir ” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Bu aşamada gözlem formunda yer alan kategorilere göre öğretmenlerin belirtilen davranışları gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri yapılan betimsel analiz yolu ile tespit edilmiştir. Bu tespit aşamasında öğretmenlerin görsel seçiminde ve görsel kullanım aşamasında belirlenen ölçütlere uyma düzeyleri oluşturulan tablolar üzerinde kodlanmıştır. Kodlayıcı güvenilirliğinin temini yapılan kodlamalar ikinci araştırmacı tarafından kontrol edildikten sonra nihai tablolar oluşturulmuştur.

BULGULAR

Tarih Öğretmenlerinin Görsel Seçme Becerisi

Tarih derslerinde kullanılan konu ile ilgili görseller birer kaynak niteliğinde olduğundan dolayı bunların doğru bir şekilde seçilmesi ve kullanılması, sözlerle anlatılması zor olan birçok mesajın öğrencilere daha kolay bir şekilde aktarılmasına ve dersin zenginleştirilmesine yardımcı olacaktır. Öğretmenler, derslerinde kullanacakları görselleri seçerken bir takım ölçütlere dikkat etmeleri gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya dâhil edilen 19 öğretmenin sınıf ortamında kullandıkları görselleri seçerken doğru görsel seçimine yönelik belirlenen ölçütlere uyma durumları incelenmiştir.

Tablo 1

Tarih Öğretmenlerinin Doğru Görsel Seçim Durumları

Doğru Görsel Seçim Ölçütleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Konuya uygun ve doğru görsel seçme	16	3
Konuyla ilgili birden fazla görsel seçme	7	12
Farklı formatta görseller seçme	9	10
Kullanılan görselleri öğrencilerin seviyesine uygun seçme	19	-
Kullanılan görselleri renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat ederek seçme	8	11

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun konuya uygun ve doğru görselleri seçtikleri ve bu öğretmenlerin tamamının kullandıkları görsellerin öğrencilerin seviyesine uygun olup olmadığına dikkat ettikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse yarıya yakınının ise "*konuyla ilgili birden fazla görsel kullanmadıkları, farklı formatta görsel kullanmayı tercih etmedikleri*" görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin birçoğu "*ya ders kitaplarında yer alan görselleri –öğrencilerin kitaplara bakmalarını isteyerek- kullanmışlar ya da akıllı tahtadan konu ile ilgili sadece bir harita, fotoğraf veya resim açıp anlattıkları konu ile ilgili tek bir formatta görsel kullanmakla yetindikleri gözlenmiştir*". Örneğin İstanbul'un fethini anlatan bir öğretmen sadece ders kitabında yer alan İstanbul'un fethinin tasvir edildiği resmi kullanıp geçmiştir. Hâlbuki günümüzde İstanbul'un fethini anlatan çok güzel görsel-işitsel animasyonlar veya filmler mevcuttur. Onları kullanarak dersi daha ilgi çekici hale getirebilirdi.

Öğretmenlerin kullanılan görsellerin renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat etmedikleri de gözlemler sırasında dikkati çeken bir detay olmuştur. Bu tarih öğretmenlerinin çoğunun ya ders kitaplarında ya da kendi oluşturmuş oldukları görsel arşivlerinde yer alan veya akıllı tahtayı kullanarak internet üzerinden ulaşabildikleri görselleri kullandıkları, bu görsellerin özellikle de resim ve fotoğrafların renk ve görüntü kalitelerinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin kullanılan bazı fotoğrafların renksiz, eski ve silik olması onlarda yer alan birçok detayın net bir şekilde fark edilmemesine neden olmuştur.

Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanma Becerisi

Araştırmanın ikinci safhasında tarih öğretmenlerinin görsellerin doğru kullanımı ile ilgili belirlenen ölçütlere uyma durumları incelenmiştir.

Tablo 2

Tarih Öğretmenlerinin Görselleri Doğru Kullanım Durumları

Görselleri Doğru Kullanım Ölçütleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Görsellerin künyesini açıklama	5	14
Görselleri kullanırken rahat davranma	7	12
Öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltme	6	13
Öğrencilerin kullanılan görsel materyal ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin verme	8	11
Öğrencilere görseller üzerinde tartışma yapma ortamı sağlama	3	16
Görsel materyallerin okunması sırasında değişik fikirlere hoşgörü ile yaklaşma	4	15
Görsellerde verilmek istenen mesajı açıklama	5	14
Görsellerde yer alan unsurları (simge, sembol, renk, boyut vs.) açıklama	4	14
Aynı konu ile ilgili farklı yorumlar içeren görseller verip karşılaştırma yapma	3	16
Görselleri farklı görüşleri ortaya çıkarmak için kullanma	2	17
Görselleri arka plan olarak kullanmama	7	12

Kategorilere bakıldığında tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun kullandıkları görsellerin künyesini açıklamadıkları, kullandıkları görselde verilmek istenen mesajın ne olduğunu, yer alan önemli simge ve sembollerin ne anlama geldiklerini açıklamadıkları, daha sonra da öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltip onların görüşlerini belirtmelerine imkân vermedikleri görülmektedir. Ayrıca bu öğretmenler görselleri sadece arka plan olarak kullanmışlardır; ya sınıfa bir harita getirip tahtaya asmışlar ya da akıllı tahtadan bir resim, fotoğraf veya harita açıp bir daha geri dönüp o materyali kullanma yoluna girişmemişlerdir. Bunların aksine az sayıda da olsa birkaç öğretmenin, görselleri doğru kullanma ölçütlerine uydukları görülmüştür. Örneğin akıllı tahta yoluyla Orhun abidelerinin fotoğrafını gösteren bir öğretmen; fotoğrafın nereye ait olduğu, kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı gibi görselin künyesi ile ilgili bilgileri öğrencilere açıklayıp daha sonra onlara sorular sorup fikirlerini ifade etmelerini sağladığı araştırmamız sırasında gözlenen davranışlar arasında olmuştur.

Tabloya genel manada bakıldığında öğretmenlerin büyük bir

çoğunluğunun görselleri sınıf ortamında kullanırken sergilemeleri gereken davranışları gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu da araştırmaya katılan tarih öğretmenleri içinde görselleri yapılandırılmış gözlem formunda belirlenen ölçütlere göre kullanan öğretmen sayısının çok düşük olmasına neden olmuştur. Buradan araştırmaya katılan öğretmenlerin birçoğunun görselleri nasıl kullanacakları konusunda yeterli bir bilgiye ve donanımına sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Görselleri sadece bir araç olarak gördükleri onlardan yeterince faydalanma yoluna gitmedikleri gözlemler sırasında açık bir şekilde görülmüştür.

Gözlem formundan elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görselleri seçerken ilgili literatürden hareketle oluşturulan ölçütlere uyma durumlarının nispeten iyi, buna karşılık görselleri sınıf ortamında kullanırken ilgili ölçütlere uygun davranma durumlarının ise düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Gözlem formundan elde edilen veriler doğrultusunda görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenler teorik bilgilerini pratiğe aktararak eğitim-öğretim ortamını daha etkin bir şekilde kullandıklarından dolayı eğitimde iyi (örnek) uygulamaların ortaya konulmasında diğer öğretmenlere örnek olarak gösterilebilirler.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Görsel okur-yazarlık günümüz eğitim sistemlerinin öğrencilerde geliştirmeyi hedeflediği önemli bir beceri alanlarından biridir. Öğrencilerde bu becerinin geliştirilmesinde en önemli rol şüphesiz öğretmenlere aittir. Öğretmenlerin bu rolü hangi düzeyde gerçekleştirebildiklerini belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından daha önceden hazırlanmış olan ölçütler doğrultusunda oluşturulan gözlem formundan elde edilen bulgular iki aşamada değerlendirilmiş ve aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

İlk aşamada araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin görsel seçme beceri seviyesine ilişkin elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara göre, katılımcıların tamamı seçtikleri görsellerin öğrencilerin seviyesine olmasına dikkat etmişlerdir. Yine araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu konuya uygun ve doğru görseller seçmişlerdir. Ancak bu öğretmenlerin neredeyse yarıya yakınının konuyla ilgili birden fazla ve farklı formatta görseller seçmedikleri genelde tek bir formatta görsel seçip kullandıkları görülmüştür. Buradan hareketle bu öğretmenlerin görselleri seçme becerilerinin tam olarak istenilen seviyede olmamakla beraber genel manada iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise öğretmenlerin seçmiş oldukları

görselleri sınıf ortamında kullanma beceri düzeyleri incelenmiştir. Görsellerin doğru kullanımı ile ilgili belirlenen 11 ölçütten hiçbirinde beklenen davranışları sergileyen tarih öğretmenleri çoğunluğu oluşturmadığı gibi hiçbir tarih öğretmeni bu 11 ölçütün tamamını yerine getirmemiştir. Belirlenen ölçütler esas alındığında araştırmaya katılan tarih öğretmenlerin sınıf ortamında görsel kullanma becerilerinin düşük seviyede olduğu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın bu sonucu benzer araştırmalar ile uyum göstermektedir. Ulusoy ve Gülüm (2009) yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin materyal kullanma konusunda istekleri olduklarını ancak bir takım eksiklikler nedeni ile tam olarak istenilen düzeyde olmadıklarını belirtmişlerdir. Çelikkaya (2013) yapmış olduğu çalışmada; derslerde görsel ve işitsel materyalleri kullanan öğretmenlerin sayısının çok az olduğunu ileri sürmüştür. Coşkun (2014) yapmış olduğu çalışmada, Türkçe derslerinde kullanılabilecek farklı görsel-işitsel materyallerin kullanımı ile ilgili olarak öğretmenlerin eğitime ihtiyaçlarının olduğu belirtilmektedir. Turan ve Aslan (2015) tarih öğretmen adaylarının tarihsel görselleri analiz etmede zorlandıkları dolayısıyla sergiledikleri görsel analiz becerilerinin aldıkları eğitime kıyasla yeterli olmadığını belirtmektedir.

Tarih derslerinde görsel kullanımı ile ilgili yaşanan sorunların giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla şu öneriler yapılabilir:

- Yapılan gözlemler sırasında bazı okulların fiziki şartları ve teknik altyapılarının yeterli olmadığı görülmüştür. Okullarda bilgi çağı jenerasyonu ile muhatap olduğumuz bu dönemde *kitapta yer alan sayısı az ve ebatları küçük görsel materyalleri sınıfa göstermek* suretiyle görsel kullanmak doğru değildir. Bu nedenle sınıflarda gerekli teknolojik altyapı (bilgisayar, internet, projeksiyon veya akıllı tahta gibi) ve buna paralel fiziki altyapının (Örneğin güneş ışığından koruyacak perde gibi) iyileştirilmesi gerekmektedir.

- MEB tarafından her yıl düzenlenen hizmet içi eğitim seminerlerinde farklı alanlardaki öğretmenler için doğru görsel materyal seçimi ve görsel materyallerin doğru kullanımı konularında eğitim verilmelidir. Bu eğitimde tarih derslerinde kullanılabilecek görsel materyallerin nereden temin edilebileceği, tarihi kaynak niteliğindeki görsellerin nasıl okunacağı ve analiz edileceği üzerinde durulmalıdır.

- Üniversitelerin tarih eğitimi bölümlerinde “Özel Öğretim Yöntemleri I-II” ve “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı” derslerinde tarih öğretmen adaylarına görsel materyal kullanımının öneminden daha fazla bahsedilmeli, görsellerin nasıl okunacağı ve analiz

edileceği üzerinde daha çok durulabilir.

• Görseli gösterip geçmek doğru görsel kullanımı değildir. Öğretmenin görevi öğrencilerin bu görseli kullanarak tarihi bilgiye ulaşmalarına yani görseli okumalarına / analiz etmelerine yardımcı olmaktır. Bu maksatla öğretmenler sınıf ortamında görselleri kullanırken görsellerin künyesini açıklamalı, görsellerde yer alan sembol, renk, simge gibi görselin okunmasına yardımcı olabilecek unsurları açıklamalı, öğrencilere görsel analizde yardımcı olacak yönlendirici sorular sormalı ve aynı konu ile ilgili farklı görseller getirerek öğrencilerin karşılaştırma yapmalarına imkân tanımalıdır.

KAYNAKLAR

- ACUN, F. 2011a: **Tarihin Kaynakları**. Ahmet Şimşek. (Ed.). **Tarih Nasıl Yazılır?** içinde (s. 119-149). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- ACUN, F. 2011b: **Görselden Tarih Yazmak**. Vahdettin Engin & Ahmet Şimşek. (Ed.). **Türkiye’de Tarih Yazımı** içinde (s. 421-434). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- AKBABA, B. 2009: **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı**. Mustafa Safran. (Ed.). **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (birinci baskı) içinde (s. 283-319). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- ATA, B. 2002: **Müzelerde ve Tarihi Mekânlarda Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin Müze Eğitimine İlişkin Görüşleri**. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAL, M. S. ve YİĞİTTİR, S. 2012: **"Okul Duvarlarındaki Görsellerin Tarih Öğretimi Açısından İncelenmesi"**. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (3), 999-1016.
- BALKAYA, A. 2002: **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- BAYMUR, F. 1945: **Tarih Öğretimi**. 2. Baskı, Ankara: Maarif Matbaası.
- BAYRAM, S. 2006: **İlköğretimde Materyal Kullanımı**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- BURKE, P. 2003: **Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları**. Zeynep Yelçe. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- BYRNE, J., **"How can sources help us to teach history?"** <http://www.htai.ie/docs/pdf/How%20can%20sources%20help%20us%20to%20teach%20history%20.pdf> adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.
- COŞKUN, H. 2014: **"Sınıf ve Türkçe Öğretmenlerinin Türkçe Derslerinde Görsel- İşitsel Materyal Kullanma Durumları ve Bunu Etkileyen Faktörler"**, International Journal of Language Academy, Cilt 2/4, 333-347.
- ÇELİK, L. 2012: **Öğretim Malzemelerinin Hazırlanması ve Seçimi**. Özcan Demirel, Eralp Altun. (Ed.). **Öğretim Teknolojileri Ve Materyal**

- Tasarımı.** (yedinci baskı) içinde (s. 27-66). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- ÇELİKKAYA, T. 2013: "**Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretim Araç-Gereç ve Materyallerini Kullanma Düzeyleri**", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 32/1, 73-105.
- DEMİRCİOĞLU, İ. 2007: "**Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi**". Bilig Sosyal Bilimler Türk Dünyası Dergisi, Sayı:42, 77-93.
- DEMİRCİOĞLU, İ. 2012: **Tarih Öğretimi, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı. Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı** (birinci baskı) içinde (s. 1-12). Ankara: Pegem Akademi.
- DEMİREL, Ö.-SEFEROĞLU, S. S.-YAĞCI, E. 2004: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. 5. Baskı**, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- DOĞAN, Y. 2007: **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- FER, S. 2011: **Öğretim Tasarımı. 2. Baskı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- GÖZÜTOK, D. 2000: **Öğretmenliği Geliştiriyorum**. Ankara: Siyasal Kitabevi
- İŞMAN, A. 2005: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. 2. Baskı**, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- KARASAR, N. 2010: **Bilimsel Araştırma Yöntemi, 21. Baskı**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KILIÇ, A.-SEVEN, S. 2004: **Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri. Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi** (Dördüncü baskı) içinde (s. 16-40). Ankara: Pegem Yayıncılık, 16-40.
- KÜÇÜKAHMET, L. 2002: **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme. 13. Baskı**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KÜTÜKOĞLU, M.1998: **Tarih Araştırmalarında Usul. 6.baskı**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- MAURICE, P.-MOFFATT PH. D. 1957: **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Nesrin Orhan (Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- MEYDAN, A.-AKDAĞ, H. 2011: **Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi** (İkinci baskı) içinde (s. 153-191). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- ÖZMEN, H. 2005: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. Nevzat Yiğit. (Ed.). **Öğretim Araç Gereçlerinin Teorik Temelleri** içinde (s. 71-98). Trabzon: Derya Kitabevi.
- PAYKOÇ, F. 1991: **Tarih Öğretimi**. Eskişehir: ETAM A.Ş. Web-Ofset.
- ROSE, G. 2001: **Visual Methodologies**. California: SAGE Publications.
- SAMANCI, O. 2004: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. Erzurum: Aydın Matbaası.
- SEZER, A. 2006: **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Abdurrahman Tanrıöğen. (Ed.). (Birinci baskı) içinde (s. 189-229). İstanbul: Lisans Yayıncılık
- SMIRNOVA, E. I.-ROMANOV, P. 2010: **Visual Sources in Teaching History and Gender in Social Work**, http://www.hse.ru/data/2010/03/06/1231505380/SocialWork_Iarskaia_Smirnova_Romanov.pdf, 59-86,

adresinden 18 Mart 2012’de alınmıştır.

- ŞAHİN YANPAR T.-YILDIRIM, S. 2003: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞİMŞEK, A. 2003: "**Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı**". G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 143- 157.
- ŞİMŞEK, A. 2012: **Görsel Tarih Materyalleri**. İsmail H. Demircioğlu ve İbrahim Turan. (Ed.). **Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı** (Birinci baskı) içinde (s. 135-131). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- SÖNMEZ, V. 2001: **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. 9. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- TURAN, İ.-ASLAN, H. 2015: "**Öğretmen Adaylarının Tarihi Görselleri Analiz Düzeyleri**". Turkish History Education Journal, 4 (2), 87-112.
- ULUSOY, K., GÜLÜM, K. 2009: "**Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Konuları İşlenirken Öğretmenlerin Materyal Kullanma Durumları**". Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 85-99.
- Using Primary Sources in the Classroom**, http://teachingprimarysources.illinoisstate.edu/MCTPS/PD_Guide/Section_4.pdf, adresinden 16 Nisan 2012’de alınmıştır.
- UŞUN, S. 2012: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**. 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- YALIN, İ. H. 2012: **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. 25. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık
- YILDIRIM, A.-ŞİMŞEK A. 2011: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.